नेपाली वृद्धवृद्धाहरुको सामाजिक अवस्था

(समाज कल्याण केन्द्र, पशुपती क्षेत्रमा आश्रित वृद्धवृद्धाहरुको घटना अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता
पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
कृष्ण कुमार बस्नेत

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

नेपाल

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि कृष्ण कुमार बस्नेतद्वारा **"नेपाली वृद्धवृद्धाहरुको सामाजिक अवस्था (समाज कल्याण केन्द्र, पशुपती क्षेत्रमा आश्रित वृद्धवृद्धाहरुको घटना अध्ययन"** विषयमा तयार पारिएको शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

प्रेम बहादुर चलाउने

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति :

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

नेपाल

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिका लागि कृष्ण कुमार बस्नेतद्धारा तयार पारी प्रस्तुत गरेको **"नेपाली वृद्धवृद्धाहरुको सामाजिक अवस्था (समाज कल्याण केन्द्र, पशुपती क्षेत्रमा आश्रित वृद्धवृद्धाहरुको घटना अध्ययन"** विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मुल्याङ्कन समिति

विभागीय प्रमुख ....
प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग

आन्तरिक परीक्षक ....
प्रेम बहादुर चलाउने

वाह्य परीक्षक ....

मिति :

कृतज्ञताज्ञापन

यो शोधपत्र **“नेपाली वृद्धवृद्धाहरुको सामाजिक अवस्था (समाज कल्याण केन्द्र, पशुपती क्षेत्रमा आश्रित वृद्धवृद्धाहरुको घटना अध्ययन”** त्रि.वि.वि.को समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सुझाव र सल्लाह दिनु हुने मेरो शोध निर्देशक त्रि.वि.वि. समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरका आदरणीय गुरु प्रेम बहादुर चलाउने र वाह्रय परीक्षक आदरणीय गुरु जैलब राईका साथै विभागीय प्रमुख प्रा. डा. ओम गुरुङज्यूलाई हृदयदेखि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा नमुना छनोटमा परेका सम्पूर्ण उत्तरदाताहरु जसले आफ्नो व्यस्त समय र असक्त शारीरिक अवस्थामा पनि मेरा विभिन्न जिज्ञासाहरुको ठीक उत्तर दिई सहयोग गर्नु भएकोमा वहाँहरुलाई पनि धेरै धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै समाज कल्याण केन्द्र, पशुपति क्षेत्रमा आश्रित वृद्धाश्रमका सम्पूर्ण कर्मचारीहरुप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

सधै अध्ययन कार्यमा सहयोग पुर्‍याई यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सुरुबाट अन्तसम्म शोधपत्रको अन्तिम रुपरेखा लेखन कार्यमा सधै हौसला प्रदान गर्नु हुने मेरो बुबा आमा, भान्जी रस्मीता विष्ट, मुना विष्ट भान्जा प्रत्युष बानियाा तथा परिवारजन प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी यो शोधपत्र तयार गर्दा आवश्यक पुस्तक दिई सहयोग गर्नु हुने मेरा साथी मनोज कुमार रिजाल साथै त्रि.वि केन्द्रीय पुस्तकालयका साथीहरु साथै सानो प्रयास नेपालका साथीहरु निरन्ज उप्रेती, कुमार मगर र शोधपत्र लेखनको क्रममा स्थलगत अध्ययनमा सहयोग गर्नु हुने प्रशान्त क्षेत्री, गोविन्द अधिकारीलाई पनि हृदयदेखि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र शुद्ध रुपमा समयमा नै कम्प्युटर टंकन कार्य सम्पन्न गरी सहयोग गरी दिनु हुने एकेडेमीक कम्प्यूटर कीर्तिपुरका भाई विराज बस्नेत प्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु

कृष्ण कुमार बस्नेत

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सूची

अध्याय एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमी १

१.२ समस्याको कथन ९

१.३ अध्ययनको उद्देश्य १२

१.४ अनुसन्धानका प्रश्नहरु १२

१.५ अध्ययनको महत्व १३

१.६ अध्ययनको संगठन १४

अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्यको समिक्षा

२.१ सन्दर्भ सहित्यको सैद्धान्तिक समिक्षा १५

२.१.१ संरचनागत प्रकार्यवादी सिद्धान्त १५

२.१.२ प्रतिकात्मक सिद्धान्त १६

२.१.३ समग्र फाईदा/बेफाईदाको सिद्धान्त १७

२.१.४ क्रियाकलापको सिद्धान्त १८

२.१.५ जीवनगतिको सिद्धान्त १८

२.१.६ नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा वृद्धवृद्धा सम्वन्धि व्यवस्था १९

२.१.७ ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी ऐन, २०६३ मा वृद्धववववृद्धा सम्बन्धि व्यवस्था १९

२.१.८ नेपालको मुलुकी ऐन, २०२० मा वृद्धवृद्धा सम्बन्धी व्यवस्था २१

२.१.९ दशौं पञ्चवर्षिय योजनामा ज्येष्ठ नागरिकको सम्बन्धमा अघि सारिएका नीतिहरु २२

२.१.१० त्रिवर्षिय अन्तरिम योजनामा ज्येष्ठ नागरिकको सम्बन्धि व्यवस्था २३

२.१.११ त्रिवर्षिय योजनामा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धमा अघि सारिएका नीतिहरु २३

२.२ सन्दर्भ साहित्यको अनुभवजन्य समीक्षा २६

२.२.१ सम्बन्धित शोधपत्रहरु २७

२.२.२ प्रकाशित समाचार तथा लेखहरु २८

२.२.३ अनुभवका कुराहरु ३१

२.३ नीतिगत समीक्षा ३७

२.४ अवधारणात्मक स्वरुप ३८

अध्याय तीनः अनुसन्धानका विधिहरु

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट र औचित्य ३९

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा ३९

३.३ तथ्याङ्कको प्रकृति र श्रोत ३९

३.४ समग्रता र नमूना छनौट ४०

३.५ तथ्याङ्क संकलन बिधि ४०

३.५.१ अर्न्तवार्ता ४०

३.५.२ अवलोकन ४१

३.५.३ वैयक्तिक अध्ययन ४१

३.५.४ मुख्य जानकार व्यक्तिहरुसँग साक्षातकार ४१

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण ४१

३.७ तथ्याङ्कको विश्वसनियता तथा वैधता ४२

३.८ नैतिक आचार ४२

३.९ अध्ययनको सिमा ४२

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको पृष्ठभूमी

४.१ सामाजिक पक्ष ४३

४.१.१ लिंगको आधारमा छनोटमा परेका उत्तरदाताहरुको विवरण ४३

४.१.२ जातीगत आधारमा उत्तरदाताको विवरण ४४

४.१.३ उमेरको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४५

४.१.४ शैक्षिक स्थितीको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४६

४.१.५ जन्मस्थानको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४६

४.१.६ मातृभाषाको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४७

४.१.७ धर्मको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४८

४.१.८ वैवाहिक स्थितीको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ४९
४.१.९ वृदाश्रममा आएको समयका आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५०
४.१.१० आश्रममा आउनुको कारणका आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५१
४.१.११ आश्रममा आउनुपूर्व पेशाका आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५२
४.१.१२ आश्रममा कार्यरत कर्मचारीप्रतिको धारणाको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५३
४.१.१३ वर्तमान स्वास्थ्य अवस्थाको आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५४
४.१.१४ उत्तरदाताको दैनिक कार्य विवरण ५५
४.१.१५ एक आपसी सम्वन्धको आधारमा वर्गिकरण ५६
४.२ साँस्कृतिक पक्ष ५६
४.२.१ धार्मिक गतिविधीमा स्वतन्त्रता पाएरनपाएको सम्बन्धमा ५६
४.२.२ जात र छुवाछुतको सम्वन्धमा ५७
४.२.३ अरु बोलेको भाषा बुझ्ने सम्बन्धमा ५७
४.२.४ चाडवाड मनाउने सम्बन्धमा ५८
४.२.५ आश्रममा भेदभावका बारेमा व्यक्त विचारका आधारमा उत्तरदाताहरुको विवरण ५८
४.२.६ आश्रितहरुलाई भेट्न आउने वा आफैं भेटन जाने सम्बन्धमा ५९
४.३ अध्ययन र सिद्धान्तको सम्बन्ध ६०

अध्याय पाँचः निष्कर्ष, उपलब्धि तथा छलफल
५.१ निष्कर्ष ६२
५.२ उपलब्धि तथा छलफल ६४

सन्दर्भ सूची ६६